

Nr 231

Av herr Holmberg m. fl., om rätt att fritt etablera radio- och televisionsanläggningar, m. m.

(Lika lydande med motion nr 298 i Andra kammaren)

Historik

Regeringen framlade 1956 i proposition förslag om riktlinjer för televisionens framtida utveckling. I propositionen framhölls, att programproduktionen skulle kontrolleras av ett företag med monopolställning. Licensavgifter skulle utgöra finansieringsformen och kommersiella inslag borde ej förekomma. Dessa principiella ståndpunkter har regeringen vidhållit alltsedan 1956.

Genom den snabba utvecklingen inom radio-TV fann sig regeringen förelåten att 1960 tillsätta en radioutredning med uppgift att undersöka frågan om allmänna riktlinjer för ljudradions och televisionens fortsatta verksamhet. Radioutredningens (RU) direktiv kompletterades 1962 med tilläggsdirektiv rörande televisionens framtid. Därvid slog regeringen ånyo fast att frågan om fri eller kommersiell televisionsverksamhet icke fick utredas. RU presenterade i april 1965 sitt betänkande.

I denna motion granskas bl. a. RU:s uppfattning om målsättningen för radio- och televisionsverksamheten, radions och televisionens opinionsbildande funktion, konkurrensen samt radions och televisionens programutveckling. Dessa olika punkter skall i korta drag redovisas tillsammans med ett sammandrag av remissvaren. Vi anser detta väsentligt för att ge en allsidig bild av de problem vi fortsättningsvis i motionen söker ge en lösning av.

RADIOUTREDNINGENS FÖRSLAG

Målsättningar, uppgifter

RU utgår från de av kommunikationsministern givna tilläggsdirektiven. I enlighet med dessa direktiv betraktas det svenska radio- och televisionsmonopolet som en »public-service». Man anser att det statsägda monopolföretaget kan upprätthålla en viss distans såväl till publiken som till licensbetalarna. Detta tillåter en friare och mer obunden programpolitik än vad ett reklamfinansierat radio-TV-företag skulle kunna erbjuda. Radio- och televisionsverksamhet i allmänhetens tjänst innebär därför att företaget även kan verka i hela publikens intresse. Grundläggande för programplaneringen

1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1966. 3 saml. Nr 231*

måste vara en strävan att bereda publiken största valmöjlighet för sin programkonsumtion genom en s. k. kompletterande eller kontrasterande programsättning. Detta innebär att man i de olika programkanalerna samtidigt skall sända program som riktar sig till olika publikgrupper utformade i enlighet med den s. k. växlingsprincipen. Detta innebär att man växlande sänder lätta och seriösa program i de olika kanalerna. Därigenom sättes publiken, som förutsättes vara icke-selektiv, automatiskt i kontakt även med de seriösa programmen.

Radions och televisionens opinionsbildande funktion

RU konstaterar att radion och televisionen intar en auktoritativ ställning och får genom monopolsituationen i viss mån officiell karaktär. Det är därför enligt RU givet att utgångspunkten för radions verksamhet måste vara krav på saklighet, neutralitet och objektivitet. RU anser likväl att monopolföretaget måste ha opinionsbildande funktioner. Den opinionsbildning som äger rum i radio-TV »måste i en demokrati bedömas lika viktig som den som försiggår i pressen». Särskilt inom det politiska området är en sådan av mycket stor betydelse. Genom att det objektiva monopolet ger de politiska partierna likvärdiga möjligheter att nå väljarna »bidrar etermediernas verksamhet till att utjämna de olikheter i fråga om propagandans resurser som härrör av dagspressens ojämna fördelning på åsiktsriktningarna liksom av olikheten i ekonomiska resurser». Det statliga monopolet bör givetvis stå neutralt. Denna neutralitet skall emellertid icke gälla oinskränkt. Föreligger en huvudlinje inom den ansvariga opinionen inom landet bör Sveriges Radio vara skyldig främja denna linje och stödja de strävanden den representerar. Monopolföretaget bör icke taga ställning mellan vänster och höger men väl mellan orätt och rätt; i övrigt bör företaget »driva opinionsbildning men aldrig bestämda opinioner».

Konkurrens i etern

RU ägnar frågan om konkurrensen stor uppmärksamhet. Eftersom man inte får utreda frågan om konkurrens mellan oberoende företag ägnar man sig åt att undersöka vad man kallar inre konkurrens: kanalkonkurrens och geografisk konkurrens. Med den första avses att de båda framtida kanalerna i sin helhet skulle tävla med varandra, dock inom Sveriges Radio och såsom ett företag. Med den geografiska konkurrensen avses att de inslag som produceras utanför Stockholm skulle samlas i en viss kanal och ge dessa sin särskilda karaktär. RU finner i diskussion kring dessa båda huvudtyper avgörande nackdelar med kanalkonkurrens. En sådan konkurrens skulle leda till en tävlan om publikens storlek, vilken skulle gå ut över de »värdefulla» programmen och i största allmänhet över kvaliteten. Tävlan bör inte bli en tävlan mellan kanaler utan mellan olika produktionscentra. Denna tävlan skulle i större utsträckning än kanalalternativet taga sikte på kvaliteten.

Därför förordas den geografiska konkurrensen. Den starka koncentrationen till huvudstaden, som enligt RU för närvarande präglar televisionen, skulle brytas. Det »starka suget» till Stockholm av personer, som är intresserade av att framträda i TV skulle motverkas.

Särskild ljudradio

RU har föreslagit att då det föreligger sändarmöjligheter för såväl ljudradion som televisionen utöver Sveriges Radios inom överskådlig framtid förutsedda behov, skulle denna kunna utnyttjas för en särskild rundradioverksamhet utanför Sveriges Radios regi. Denna skulle då stå öppen för folkrörelserna och intresseorganisationerna, som i dag har många kontakt- och informationsproblem. Den skulle emellertid vara helt skild från kommersiella intressen, och verksamheten skulle således icke få finansieras genom reklammedel eller försäljning av programtid.

Programutveckling och programpolitik

RU förordar en expansion av programtiden genom en utbyggnad av ett program 2. Utredningen föreslår vidare att en tredje rikskanal för TV-sändningar förbehålles en eventuell framtida utbyggnad av utbildnings-TV. Detta anses emellertid böra inträffa efter 1975, d. v. s. efter den tid som omfattas i RU:s betänkande. TV 2 föreslås starta 1967/68. På grund av de höga programkostnader som TV-verksamhet drar har utredningen utarbetat tre olika alternativ för den framtida expansionen av TV 2. Samtliga förutsätter start från och med 1967/68 och utgår ifrån en sammanlagd programtid för de båda kanalerna på ca 65 timmar per vecka. Därefter stiger den sammanlagda tiden till att 1974/75 omfatta: enligt alternativ I 85 timmar, enligt alternativ II 100 timmar samt enligt alternativ III 115 timmar. Av de tre alternativen förordar RU 100-timmarsalternativet. RU föreslår en fördelning av produktionen enligt följande: egenproduktion 45 timmar, främmande produktion 30 timmar, allmänna repriser 8 timmar och studietelevision 17 timmar, d. v. s. totalt 100 timmar. Till RU:s ekonomiska beräkningar skall vi be att få återkomma i ett senare sammanhang.

REMISSVAREN

Allmänt om utredningen och direktiven

Några remissinstanser beklagar att 1960 års radioutredning genom de av kommunikationsministern utfärdade tilläggsdirektiven icke gavs möjlighet att allsidigt utreda frågan om TV-monopolets framtida ställning samt frågan om reklam i radio-TV. Sådana synpunkter framförs dels i ett gemensamt remissyttrande från *Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund m. fl.* samt från *Högerns, Folkpartiets och Centerns ungdomsförbund*. Några remissinstanser upptar frågan, om en betydande

expansion av den allmänna rundradion är möjlig att genomföra med hänsyn tagen till det samhällsekonomiska och arbetsmarknadsmässiga läget. Enligt *Svenska tidningsutgivareföreningens* åsikt är det uppenbart att ett genomförande av en så betydande expansion som utredningen föreslår »skulle medföra en stegring av efterfrågan på flertalet personalkategorier inom massmediasektorn som skulle vida överstiga tillgängliga resurser». Organisationen menar också att den samhällsekonomiska aspekten på en utbyggnad av främst televisionen icke tillräckligt penetrerats. Tidningsutgivareföreningen föreslår därför att »Kungl. Maj:t låter företaga ny undersökning av ifrågavarande problem innan ett definitivt förslag beträffande televisionens utbyggnad föreslås riksdagen». Liknande synpunkter framförs av *kommerskollegium*.

Målsättningar och uppgifter

Tjänstemännens centralorganisation framhåller att utgångspunkten för radio-TV-verksamhet måste vara objektivitet och opartiskhet. Allmänt gäller för programutvecklingen, framhåller Tjänstemännens centralorganisation vidare, att kravet på kvalitet måste sättas före kravet på expansion av radio-TV-verksamheten i timmar räknat. *Landsorganisationen* accepterar tesen om att Sveriges Radio skall vara självständigt, politiskt oberoende och opartiskt. De organ som handhar produktionen måste emellertid vara allsidigt sammansatta och ha en bred folklig förankring. De politiska ungdomsförbunden behandlar tämligen ingående etermedias uppgifter sett från yttrandefrihetens synpunkt. *Högerns, Folkpartiets och Centerns ungdomsförbunds* uppfattning innebär att statens monopol är en inskränkning i yttrandefriheten, som inte längre kan anses tekniskt-ekonomiskt motiverad. *Sveriges Radio* hävdar att om yttrandefriheten som princip skulle gälla samtliga media så följer inte därav att den bör vara exakt lika för alla, men principen medför att man inte skall inskränka friheten och självkontrollen av ett visst medium i högre grad än i andra med mindre att det anförts goda skäl härför. *Sveriges Radio* framhåller att om pressen skapar opinion till väsentlig del »genom att varje särskilt organ förfäktar en egen radikal ståndpunkt» så fungerar den opartiska rundradion »som ett fritt forum för de många enskilda individernas och organisationernas och andra medverkandes åsiktsriktningar». Beträffande RU:s resonemang angående riktlinjerna för programpolitiken hävdar Sveriges Radio att utredningens sats att skilda önskemål bör tillgodoses så att varje enskild medlem av totalpubliken finner lika mycket intresse i programproduktionen »är orimlig och praktiskt o användbar».

Konkurrens i etern

Remissinstanserna kan här indelas i tre olika grupper. Den första gruppen omfattar dem som anser att konkurrens i etern är önskvärd och därför vill

avskaffa monopolen. Denna grupp består av *Högerns, Folkpartiets och Centrerna ungdomsförbund* samt *Sveriges konservativa studentförbund*. Den andra gruppen består av dem som anser att man bör åstadkomma en större konkurrens inom monopolens ram. Hit hör *Svenska tidningsutgivareföreningen, Svenska arbetsgivareföreningen m. fl.* Den tredje gruppen består av dem som i största allmänhet ställer sig avvisande till konkurrens i etern. Hit hör *Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges Radio, Arbetarnas bildningsförbund* samt *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*. Gemensamt för samtliga tre grupper är att de ställer sig starkt kritiska till RU:s förslag angående den inre konkurrensen.

Särskild rundradio

Vad gäller de tekniska förutsättningarna för särskild rundradio framhåller *telestyrelsen* att det i princip är möjligt att förfara på det sätt RU förordat. *Tjänstemännens centralorganisation* vill för sin del kraftigt understryka utredningens förslag. *Landsorganisationen* framhåller de stora svårigheter som kan komma att uppstå vid fördelningen av programtider. Beträffande de ekonomiska konsekvenserna hävdar organisationen bl. a., att de organisationer och institutioner som utnyttjar den särskilda radion har att helt svara för kostnaderna. Detta för med sig problem som icke beaktats av utredningen. Organisationer med goda ekonomiska resurser kan komma att lägga beslag på största delen av tillgänglig sändningstid, dels också producera så goda och påkostade program att de mindre välbärgade organisationernas program ter sig intresselösa. *Högerns, Folkpartiets och Centrerna ungdomsförbund* är utomordentligt skeptiska mot förslaget. Även *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* avvisar detsamma. *Sveriges Radio* anser att den särskilda rundradion, som statsmakterna överväger att införa, måste bli föremål för en ny utredning.

Programutveckling och programpolitik

Tjänstemännens centralorganisation framhåller att den av RU förordade s. k. växlingsprincipen för programmets fördelning mellan de båda kanalerna synes vara den bästa. Samma synpunkter återfinns i *Arbetarnas bildningsförbunds* yttrande. En motsatt uppfattning företrädes bl. a. av *Landsorganisationen* som inte finner utredningens resonemang på denna punkt helt övertygande. *Landsorganisationen* hävdar vidare att man tycks förlita sig på publikens tröghet och därigenom tror sig kunna ge den vissa program som anses särskilt värdefulla. Denna form av publikuppfostran anser *Landsorganisationen* är varken önskvärd eller effektiv. *Sveriges Radio* förordar, i likhet med RU, en kontrasterande programsättning och de två kanalerna i enlighet med växlingsprincipen. Vad gäller programutvecklingen understryker *Sveriges Radio* kravet på kvalitet samt påpekar att vissa av utredningens förordade besparingsåtgärder »skulle ha en direkt kvalitets-

sänkande effekt» som således bestämt avrådes. I fråga om programverksamhetens omfattning förordar *Sveriges Radio* som motförslag till 100-timmarsalternativet en utbyggnad till omkring 115 timmar per vecka. Enligt *Sveriges Radios* förslag skulle andelen egenproduktion bli högre än RU:s förslag och antalet repriser — mot slutet av perioden — bli färre.

HÖGERPARTIETS INSTÄLLNING

Tidigare förslag:

Högerpartiet har i riksdagen alltsedan frågan började behandlas 1956 redovisat från regeringen avvikande ståndpunkter. År 1956 framhölls från herr Håstad i en motion att man borde pröva samverkan mellan stat och näringsliv och andra parter. En sådan prövning borde även innefatta finansiering av televisionsverksamheten med kommersiella medel. År 1957 väcktes ånyo en motion av herr Håstad, vari yrkades försöksverksamhet med kommersiell TV i Radiotjänst AB:s regi. Vid 1958 års A-riksdag krävdes i en motion av herr Magnusson m. fl. introduktion av kommersiell television. Motionen återkom vid B-riksdagen samma år. År 1962 föreslog herr Nordgren m. fl. att man skulle låta göra en skyndsam utredning i syfte att klarlägga förutsättningarna för och ange formerna för en framtida kommersiell televisionsverksamhet. Herr Turesson m. fl. krävde i en motion 1963 rätt till i princip fri etablering av radio- och TV-anläggningar. Detta krav upprepades vid 1964 års riksdag av fru Kristensson och herr Björkman. År 1965 slutligen yrkade högerpartiet i en partimotion på lagstiftning och fri etableringsrätt av radio- och televisionsanläggningar.

RU:s tilläggsdirektiv

En naturlig utgångspunkt för högerpartiets inställning är RU:s direktiv och betänkande. Vi har i tidigare riksdagsmotioner konstaterat att regeringen givit direktiv som varit för snäva för att kunna möjliggöra en allsidig och tidsenlig utredning av televisionens framtida villkor. Här skall blott påpekas ett par av direktiven berörda områden där vi anser att man brustit i ett långsiktigt tänkande.

1. Den för oss centrala frågan vad gäller televisionsverksamhet omfattar villkoren för opinionsbildningen i massmedia. Vi anser att direktiven avvisat möjligheten att pröva huruvida fri opinionsbildning förutsätter konkurrens mellan fria företag. Man har i direktiven gått så långt, att man avvisat konkurrens inte blott mellan fria företag utan även mellan olika statliga företag. Regeringen hävdade i direktiven att man där endast skulle utreda »ett system med dubbelprogram producerat av ett enda företag».

2. Televisionens framtida ekonomi var ett annat område, som man i direktiven icke ville ge en allsidig belysning. Rent allmänt konstaterades att reklamfinansiering av flera skäl var av ondo, bl. a. därför att det skulle kom-

ma att leda till en väsentligt högre kostnadsnivå för programproduktionen. Även vid ett system med licensfinansierade företag skulle en dubbel organisation och vissa kostnadsuppdrivande faktorer i övrigt »beräknas medföra att kostnadsnivån för en programproduktion av samma volym och standard skulle komma att ligga väsentligt högre vid ett system med två licensfinansierade TV-företag än vid en organisation med ett licensfinansierat företag». Utgångspunkten för televisionens framtida ekonomi skulle i stället vara dels principen om licensfinansiering, dels en grov överslagskalkyl för televisionens ekonomi under 1960-talet med en utbyggnad och ett andra televisionsprogram. Enligt denna kalkyl, som aldrig publicerats, skulle licensavgiften icke behöva höjas förrän i slutet av 1960-talet. Med tanke inte minst på de höga kostnader, som är förbundna med att producera två TV-program samtidigt, får det anses vara ett uttryck för ett dogmatiskt och kortsiktigt tänkande från regeringens sida att på sätt som skedde i direktiven begränsa möjligheterna att förutsättningslöst pröva alla slag av inkomstfrågor.

RADIOUTREDNINGENS FÖRSLAG

Televisionens målsättning och uppgifter

För vår del kan vi inte finna att den av RU framförda tanken om radio och TV i allmänhetens tjänst kan leda fram till slutsatsen att ett monopolföretag är att föredraga framför fri television. Vi anser det riktigt att TV skall försöka tillgodose så många av publikens önskemål som möjligt, men om detta skall ske genom ett statsmonopol eller genom ett system där åtminstone något av programbolagen är fristående gentemot staten står naturligtvis öppet för bedömningar. Man kan med full rätt hävda, att samhällsinflytandet i vid mening har lika stora förutsättningar att bli slagkraftigt och intresseväckande i ett system med fri TV och radio. En jämförelse med länder där bl. a. fri TV och radio tillämpas jävar inte ett sådant påstående. RU menar, att reklamfinansierad radio-TV leder till en kamp om publiken och är föga tillfredsställande för de värdefulla programmens kvalitet och placering i tidsschemat. Det visar sig emellertid, framför allt från erfarenheterna i England, att just kampen om publiken är av stor betydelse för kvaliteten. I sin promemoria till Pilkington-kommittén framhöll BBC beträffande påståendet att ITA:s underhållningsprogram och därmed följande högre publiksiffra skulle tvinga BBC att ändra sin programpolitik och öka antalet underhållningsprogram, att »intet sådant påstående har någon grund i fakta». BBC erkänner att dess förmåga och kapacitet vad gäller underhållning har varit bristfällig och att konkurrensen bidragit att skärpa och förbättra genomslagskraften i dess egna program. Med tanke på att underhållningen i TV-företag oavsett form eller land omfattar en betydande andel av programverksamheten är detta BBC:s konstaterande onekligen av bety-

delse. Utredningens resonemang rörande den icke-selektiva publikens reaktioner är i hög grad tveksamt, eftersom icke-selektiviteten i nuläget består i att publiken väljer att se TV eller att stänga av TV-apparaten. I ett läge, där det utsändes två program samtidigt, är förhållandena naturligtvis helt förändrade. RU hävdar också att publiksiffror som hittills konstaterats för utpräglat smala inslag i televisionen såsom seriös musik och talprogram om kultur och samhälle kan förväntas bli kraftigt reducerade om dessa program i framtiden kontrasteras emot lättare underhållning i den andra TV-kanalen. Även med utgångspunkt av ett accepterande av statsmonopolet för etermedia ter sig den av RU förordade programpolitiken således diskutabel. Det kan sägas vara tveksamt om de av utredningen använda begreppen »breda» och »smala» program är meningsfyllda. Utredningen påpekar själv att denna uppdelning är schematisk och detta framgår även av en jämförelse med de publikundersökningar utredningen redovisat.

Man kan slutligen hävda, att de av utredningen som fakta fastslagna förhållandena att en konkurrens mellan fristående bolag skulle leda till en likformighet och brist på förnyelse i programskapandet i själva verket är löst grundade värderingar och att en rakt motsatt effekt skulle kunna uppnås. Vidare kan man från denna utgångspunkt knappast acceptera utredningens utomordentligt dirigistiska resonemang vad gäller programpolitiken.

Radions och televisionens opinionsbildande funktion

Vi anser att utredningens resonemang kring Sveriges Radios neutralitet, respektive opinionsbildande verksamhet, är motsägelsefullt. Å ena sidan slås eftertryckligt fast att företagets ställning som monopolföretag för etermedia nödvändiggör en strikt neutralitet; å andra sidan framhålles att strikt objektivitet är omöjlig och heller icke helt önskvärd. Ett av utredningens motiv för en intensiv politisk bevakning säges, som tidigare påpekats, vara den ojämna fördelningen mellan partierna. Det är en märklig tanke, som om den tillämpades skulle få vittgående konsekvenser. Man frågar sig om något särskilt parti skulle kompenseras i radio och television för den lägre andelen dagspress detta har i förhållande till andra partier?

RU:s slutsats att företaget skulle driva opinionsbildning men aldrig bestämda opinioner verkar snarast att vara en lek med ord, då distinktionen mellan opinionsbildning och bestämda opinioner torde vara svår att upprätthålla. Företaget skulle alltså icke tillåtas propagera för vissa åsikter. Accepterar man emellertid samtidigt att opinionsbildning i sig är subjektiv och oförenlig med strikt neutralitet blir slutsatsen att den opinionsbildande verksamheten som Sveriges Radio bedriver i hög grad blir ett uttryck för de enskilda medarbetarnas värderingar och åsikter. Inte ens en sådan slumpvis hopkommen opinionsbildande verksamhet är förenlig med neutralitetskravet, men den är likväl enligt utredningen ofrånkomlig och till och med önskvärd. Slutligen konstaterar vi att när utredningen begagnar begreppen »an-

svarig opinion» så synes det oss tveksamt och i alla händelser praktiskt omöjligt att finna en lämplig bedömningsgrund i det enskilda fallet.

Konkurrensbegreppet

Vi anser för vår del att man med konkurrens måste avse en tävlan mellan fria och oberoende företag. Som tidigare nämnts visar erfarenheterna från Storbritannien att konkurrensen har en positiv effekt. En konkurrens mellan helt fristående företag avvisades emellertid redan av regeringen i tilläggsdirektiven, varför man istället introducerade den s. k. inre konkurrensen. Vad som avses med detta begrepp är inte entydigt. Den inre konkurrensen skulle tydligen vara en viss tävlan mellan olika anställda, och sådan förekommer givetvis inom varje välorganiserat företag. För Sveriges Radios del kan en sådan konkurrens givetvis förekomma även om det endast finns en programkanal. Såsom RU tolkar ordet konkurrens har dock begreppet förlorat den mening som man vanligen och rimligen brukar lägga däri. Utredningens syn på konkurrensen leder fram till dess bestämda förord för den s. k. geografiska konkurrensen, något som för oss liksom för praktiskt taget alla remissinstanser givetvis är oacceptabelt. RU:s system bygger på rivalitet mellan programproducenter som är bosatta i Stockholm, resp. i övriga delar av landet. En sådan ordning är givetvis konstlad och ej väl motiverad. Utredningens lokaliseringspolitiska ambitioner måste anses som misslyckade i sammanhanget, och man kan ifrågasätta om inte förslaget innebär en olycklig uppsplittring av tillgängliga resurser.

Särskild rundradio

Vi anser att folkrörelsernas och intresseorganisationernas liksom de politiska partiernas behov av att utnyttja etermedia i sin verksamhet som länge varit påtalade nu rimligen bör tillgodoses. Vi anser emellertid inte att det bör ske inom monopolets ram. I så måtto är naturligtvis förslaget om särskild rundradio intresseväckande att det faktiskt innebär ett erkännande från RU:s sida att andra än monopolföretaget bör kunna bedriva en rundradioverksamhet, som når ut till allmänheten. Inom RU har man emellertid snarare föreställt sig att förslaget om särskild rundradio i någon mån skulle slå undan den kritik som riktats mot det statliga etermonopolet. I en särskild prememoria författad av utredningens sekreterare, kan man således finna följande tänkvärda mening: »Den rent taktiska aspekten på ett sådant radikalt grepp (den särskilda rundradion) får inte förbises: åtskilliga av de grupper som riktat angrepp mot nuvarande system är intresserade just av att få säga vad de har på hjärtat och känner säkerligen inget behov av att fortsätta angreppen på Sveriges Radios monopol vad gäller den allmänna rundradion om de får denna möjlighet att själva nå ut med sitt budskap via särskild rundradio.»

Bortsett från rent tekniska invändningar mot särskild rundradio kan man

konstatera att resonemanget kring dess användning är ganska oklart. Den särskilda rundradion kommer troligtvis för de flesta organisationer som har rätt att utnyttja den att fungera som ett slags internt medlemsblad, som i princip inte kommer att kunna göras så attraktivt att det kan locka flera lyssnare än de redan befintliga medlemmarna. Mot bakgrund av den begränsning av mottagningsmöjligheterna som kommer att föreligga är det tveksamt om en intern medlemsinformation kan sägas vara så effektiv att den uppväger kostnaderna — utgifter som alternativt skulle kunna utnyttjas av interna medlemsblad med säkra spridningsmöjligheter etc. Även de regler utredningen förordar som skydd mot olika kommersiella intressen innebär begränsningar även för icke kommersiella organisationers program. De har rätt att annonsera egna arrangemang etc. som vänder sig till de redan befintliga medlemmarna »men däremot inte utåtriktade och i allmänhet kasaförstärkande syfte anordnade arrangemang». En särskilt viktig fråga är vilka organisationer som skulle ifrågakomma för tillståndsgivning. RU har framhållit att en bestämd gräns måste dragas mot olika kommersiella intressen. RU har emellertid pekat på ett sådant gränsdragningsproblem: kooperationen skall ges tillstånd men måste noga begränsa sin verksamhet till den ideella sidan av sitt arbete eller till interna organisatoriska förhållanden. Att upprätthålla sådana distinktioner skall bli den planerande sändningsnämndens viktigaste uppgifter, men det kan ifrågasättas om det är praktiskt genomförbart. Likaså erbjuder avgränsningen mot extremistiska grupper problem även om dessa lättare kan övervinnas.

Sett utifrån den utgångspunkten att det nuvarande statsmonopolet bör avskaffas och ersättas med ett friare system är förslaget om särskild rundradio mindre tillfredsställande, varför det avvisas av oss.

Televisionens programutveckling

RU kallar sitt förordade alternativ 100-timmars-alternativet. Det är på sitt sätt en oegentlig benämning, eftersom i dessa 100 timmar ingår 16,5 timmar repris. Kvar är således 83,5 timmar per vecka. Ser man på fördelningen av denna dryga fördubbling av olika former av programproduktion finner man att egenproduktionen blir drygt fördubblad jämfört med året 1963/64. Man kan således konstatera att någon större förskjutning till förmån för en större andel egenproduktion icke ägt rum under den aktuella perioden. Om man som en måttstock på TV-programmens kvalitet bl. a. vill uppsätta andelen egenproduktion (svensk produktion) — vilket utredningen gör — kan man således konstatera att någon nämnvärd kvalitetshöjning i förhållande till nuläget icke föreslås.

De kostnadsökningar som sammanhänger med egenproduktionen har medfört att RU sett sig nödsakad att föreslå en mycket begränsad höjning av denna. Studerar man hur egenproduktionen fördelas på olika programtyper finner man att de program, som ökar betydligt över genomsnittet, är

genomgående program med relativt låga kostnader, och detta ligger helt i linje med RU:s uttalade strävan att öka andelen program med låga kostnader.

Utredningen kommenterar detta sålunda: »Vad som här åsyftas är inte någon standardsänkning, alltså ett ersättande av mera värdefulla eller högkvalitativa program med enklare. Det är helt enkelt så att olika programtyper har olika höga genomsnittliga kostnader, medan man inom varje kategori kan tala om bättre och sämre, mer eller mindre påkostade program.» Utredningens försäkringar att denna strävan att draga ner kostnaderna för egenproduktionen inte innebär något avkall på kvalitetskravet gör emellertid ett egendomligt intryck, om man jämför dessa med utredningens i annat sammanhang framförda synpunkter på förhållandet mellan kostnader och kvalitet. Således konstateras i ett annat sammanhang: »Det är alltså tydligt, att den ur publikens synpunkt på kvalitetsmässiga grunder värdefullaste programtypen också ofta är den dyraste.» Det kvalitetskrav som av RU anförstådes framföres med stor energi slår sålunda inte igenom i de konkreta programplanerna. Andelen främmandeproduktion är i huvudsak oförminskad och inom ramen för egenproduktionen sker den största ökningen av de billiga programmen.

EKONOMISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR DEN FRAMTIDA TELEVISIONEN

Radioutredningens kostnadsberäkningar

För att belysa den problematik man står inför kan RU:s kostnadsprognoser och intäktsberäkningar tjäna som underlag. Om dessa inte kan anses hållbara — d. v. s. om kostnaderna vid ett genomförande av utredningens förslag skulle kraftigt överskrida de av utredningen framräknade — tvingas man antingen att slå av på ambitionsgraden vid utbyggnaden — exempelvis genom större andel utländska billiga program eller öka licensintäkterna. Detta sistnämnda kan endast ske genom en snabbare stegring av licensavgiften än vad RU förordat, vilket givetvis är en känslig politisk fråga.

Den metodik RU använt sig av vid uppgörande av kostnadsprognoserna är i korthet följande:

Med utgångspunkt från dagens kostnader för olika former av radio- och televisionsproduktion har man räknat fram kostnaderna i fast penningvärde för den aktuella tidsperioden (fram till 1974/75). Den totala kostnadsprognosen för 100-timmarsalternativet skulle då innebära att kostnaderna ökade från att i dag omfatta 168,2 mkr. till att budgetåret 1974/75 omfatta 379 mkr. Då beräknad kostnadsminskning genom ersättning för utbildnings-TV utgör 22,6 mkr. skulle de totala nettokostnaderna i fast penningvärde utgöra 356,4 mkr.

Vi anser att RU:s kostnadsprognoser är utomordentligt svåra att bedöma

med utgångspunkt från det presenterade materialet. Beräkningarna av de olika kostnadsbeloppen redovisas mycket löst och endast som klumpsummor för de olika åren. Inte heller personalbehovet blir föremål för någon mera ingående analys.

RU framhåller, att det av utredningen aviserade alternativet med långtgående kanalkonkurrens skulle medföra omedelbara kostnadshöjningar. Den av utredningen förordade »geografiska konkurrensen» anser man emellertid i princip inte skola medföra ökade kostnader jämfört med ett helt centraliserat system. Vidare önskar utredningen åstadkomma en besparings-effekt genom en viss ökning av den billigare delen av programproduktionen samt genom att förbättra redovisning och budgetsystem som ökar kostnadsansvaret hos de olika avdelningscheferna.

RU:s resonemang verkar inte hållbart vad gäller den geografiska konkurrensen. Utan att närmare gå in på förslaget anser vi att utplacandet av ett antal OB-enheter på olika produktionsorter, vilka skall tävla inbördes, inte kommer att bli maximalt utnyttjade. Vi anser inte heller att den geografiska konkurrensens effekt på personalsidan är tillräckligt utredd av RU. RU:s antaganden om att inre konkurrens skulle leda till besparingar synes vaga.

Man önskar genom flera program, som är billigare än genomsnittet, göra besparingar. Detta innebär programmässigt flera repriser, ökat inslag av utländska program, fler barnprogram och direkta överföringar (eftermiddagstimmar) samt mer OB-produktion (sport, gudstjänster och talprogram). Detta är således de förändringar i ett framtida TV-program för vilka RU pläderar av kostnadsskäl. Frågan inställer sig om publiken önskar dessa förändringar, om de är genomförbara och hur det går med den eftersträvade kvalitetshöjningen. En annan besparingsfaktor anser RU skall vara att det nuvarande undermåliga redovisnings- och budgeteringssystemet, som inte ger en fullständig bild av kostnaderna för de olika produktionerna, från och med budgetåret 1966/67 beräknas ersättas med ett mer ändamålsenligt system, som förväntas öka kostnadsansvaret hos resp. chefer. Men detta kräver också ett rapport- och kontrollsystem, som inte fungerar utan kostnader i personal och investeringar. Det finns inte medtaget i RU. Även om kostnadsansvaret kommer att öka inom företaget är det ett mycket svåracceptabelt handlingssätt att från ledningens sida sänka medelstilledningen under förövändning att resp. avdelningar handlar effektivare och mer kostnadsmedvetet. Om så sker bortfaller ju det mest väsentliga incitamentet till kostnadsansvar, nämligen att avdelningen själv får disponera gjorda besparingar under oförändrad medelstilledning.

RU har i sina kalkyler inte medtagit kostnaderna för etapp II av TV-huset i Stockholm under prognosperioden. Man har endast medtagit kostnaderna för pålning, som sker i samband med etapp I. Det kan vara av sitt intresse att notera bakgrunden till detta:

I en förtrolig promemoria upprättad inom sekretariatet så sent som den 23 december 1964 föreslår utredningens huvudsekreterare en viss justering av produktionen. Detta, samtidigt med decentralisering, innebär att etapp II inte behöver påbörjas under perioden. Endast pålning är nödvändig. Detta kommenteras sålunda: »Inför kommittén, inför kommunikationsdepartementet och inför en häpen yttre värld kan dessutom RU på ett sätt briljera som en märklig besparingsutredning, som lyckas trola bort ett helt TV-hus.» Detta är i själva verket en mycket tvivelaktig framvältring av en dryg kostnadspost. Etapp II är planerad och måste byggas, sannolikt ganska omedelbart efter prognostidens slut. Om man hade utsträckt kalkylen ytterligare något år skulle kostnaden oundvikligen kommit med.

Vår skepsis inför den framtida kostnadsutvecklingen stärks av *Sveriges Radios* remissvar. Sveriges Radio påpekar, att av fundamental betydelse för kostnadsprognosen är det antagande RU gjort om produktionens omfattning 1964/65 i förhållande till disponibla medel. RU:s uppfattning därvidlag var alltför optimistisk; i själva verket har sändningstiden totalt blivit en timme kortare än 1963/64, medan RU räknat med en ökning. Vad gäller besparingsåtgärder framhåller Sveriges Radio att man måste skilja på rena rationaliseringsåtgärder samt sådana åtgärder som går ut över programkvaliteten. Som påvisats i det föregående är RU:s förslag främst av den senare karaktären. Sveriges Radio framlägger också egna kostnadsprognoser, gjorda från andra utgångspunkter än RU:s. Vi citerar:

Sveriges Radios bedömning av radioutredningens huvudförslag (Ru 100/SR) innebär, att beloppen genomgående blir högre än de av utredningen framräknade (RU 100/RU). År 1969/70 är siffrorna 238 mkr. mot 197 mkr. enligt utredningen. Sista året av prognosen är motsvarande tal 347 mot 278 mkr. Skillnaden uppgår år 1969/70 till ca 40 mkr. och till ca 70 mkr. år 1974/75.

Procentuellt innebär detta en höjning med något över 20 % under de sista sex åren av perioden och med 18 % redan 1968/69.

Sveriges Radios 115-timmarsförslag ligger vid första femårsperiodens slut på i stort sett samma nivå som utredningens 100-timmarsförslag efter uppräkning (RU 100/SR) d. v. s. 240 mkr. För sista åren av 10-årsperioden är talet 395 mot 347, en skillnad av 48 mkr.

Den annorlunda bedömningen från Sveriges Radios sida beträffande kostnadsunderlaget är således av avsevärt större betydelse än de förändringar beträffande sändningstid som nu föreslås.

Finansieringsfrågan

Under de senaste åren har det framlagts tre officiella prognoser över det framtida TV-licensbehovet i Sverige. I sin petita för 1963/64 framlade telestyrelsen en prognos (1962 års prognos). En väsentligt mera optimistisk prognos framlades av TV-styrelsen i petita 1964/65 och 1965/66 (1963 års prognos). Denna i sin tur förkastades av RU till förmån för en ännu mera optimistisk prognos. Det bör här påpekas, att TV-styrelsens prognos av år

1963 baserade sig på förutsättningen att TV-licensavgifterna skulle förbli oförändrade — 100 kr./år fram till 1975. Först år 1975 uppvisades väsentliga differenser. Sålunda anser RU att knappast 90 % av samtliga hushåll skall ha TV-licens den 30/6 1975. Samma siffra hos TV-styrelsen är 83 %. Denna skillnad på 7 % motsvarar ca 200 000 hushåll. Att skillnaden är väsentlig för TV-rörelsens ekonomi framgår inte minst av att skillnaden i fråga om TV-licensintäkterna för budgetåret 1974/75 mellan RU:s prognos och telestyrelsens prognos av år 1963 uppgår till ca 55 mkr. RU:s motivering för övergång från TV-styrelsens prognos till en ny bygger väsentligen på antagandet om utvecklingen i Storbritannien. RU:s siffror vad gäller Storbritannien är emellertid felaktiga.

Vi anser att TV-licenståtheten 1974 kommer att uppgå till omkring 80—82 % av samtliga hushåll. Detta överensstämmer väsentligt bättre med TV-styrelsens prognos än med RU:s prognos, men pekar på att till och med TV-styrelsens prognos kan ha överskattat TV-licensinnehavet något. Det bör dock understrykas, att vår prognos grundar sig på förutsättningen att en höjning av avgiften för att ha TV sker efter det schema som framlagts av RU.

Vår slutsats efter en genomgång av RU:s beräkningar blir att dessa inte är hållbara och att således en framtida licensmedelsavgift inte kommer att kunna stanna vid 270 kr./år för att täcka de totala kostnaderna. Utan att precisera avgifterna synes det oss högst sannolikt att denna kommer att väsentligen överstiga 300 kr./år 1975, om man håller fast vid RU:s förslag. För detta talar även erfarenheterna från utlandet. I såväl Frankrike som Storbritannien har införandet av en andra TV-kanal blivit så kostbart med synnerligen stor förluster som följd att man t. o. m. överväger introduktion av reklam i de statliga företagen. Telestyrelsens mening ur dess remissvar till RU är onekligen tänkvärd:

Med de enligt radioutredningen behövliga avgiftshöjningarna för ögonen **synes det telestyrelsen ligga nära till hands att fråga sig om icke ett alternativ med en viss reklamfinansiering av televisionsverksamheten trots allt borde tagas upp till diskussion.**

Sammanfattande synpunkter på regeringens handlande.

En granskning av regeringens hittillsvarande åtgärder visar, att frågan om TV:s framtid inte förts närmare sin lösning. Regeringens direktiv till RU har varit för snäva. RU:s betänkande är på flera punkter oacceptabelt. Det gäller inte minst dess ekonomiska beräkningar. Remissinstanserna är, vad gäller flera av de centrala punkterna i RU:s förslag, starkt kritiska. Utredningens eget schema för igångsättandet av ett andra TV-program håller på att äventyras på grund av RU:s eget misslyckande. Den proposition man förväntat sig till riksdagen under våren 1966 har inte syns till. Allmänt sett kan detta betraktas som ett symptom på bristande administrativ fasthet från

regeringens sida. I samband med ett flertal tidigare utredningar, liksom när de nu gäller RU, har regeringen helt enkelt inte kunnat använda det ofta synnerligen påkostade utredningsmaterial som presenterats. Man har å andra sidan inte tagit hänsyn till remissvaren utan så småningom presenterat en proposition som om någon utredning eller några remissvar inte funnits.

En djupare liggande orsak till detta misslyckande synes emellertid vara att man har fel utgångspunkter och fel grundsyn. Vidare utredningsarbete enligt den socialdemokratiska regeringens grundsyn är därför dömt till misslyckande.

Högerpartiets förslag.

Mot bakgrunden av den ovan lämnade utförliga redogörelsen för regeringens sätt att behandla radio- och televisionsproblemen i Sverige och de framställningar som högerpartiet tidigare gjort i dessa frågor har vi ansett det riktigt att nedan framföra högerpartiets principiella synpunkter på radions och televisionens roll i samhället och hur vi anser att dessa frågor bör lösas.

Televisionens roll

Ett demokratiskt statsskick förutsätter en fri opinionsbildning i syfte att informera och stimulera människorna i alla de frågor, som berör dem som samhällsmedlemmar.

Att följa och informera om den politiska debatten och i förekommande fall kritisera statsmakternas beslut förutsätter att opinionsbildningen är fri och att de viktiga massmedia som utgöres av press, film, radio och TV är oberoende av partier, regering, myndigheter och organisationer. Å andra sidan är det naturligt att exempelvis en tidning frivilligt kan solidarisera sig med en viss rörelse eller att en organisation utger en egen tidning för att därigenom effektivt framföra sina åsikter. Men om pressen genom lagstiftning för sin verksamhet blir beroende av myndigheternas beslut är det lika klart att deras benägenhet att fullgöra sina skyldigheter som exempelvis kritiker även kommer att påverkas av detta. Det torde numera vara allmänt erkänt att oberoende, även i ekonomiska angelägenheter, är en fundamental förutsättning för att verklig opinionsfrihet skall anses råda i ett land. Från denna i och för sig naturliga princip har emellertid gjorts vissa undantag som klarast belyses av de skillnader som råder mellan den fria pressen och den av staten ekonomiskt berörda radio- och televisionsverksamheten.

Det bör inte finnas någon principiell skillnad mellan olika massmedia t. ex. press, radio, television eller film, vad gäller deras opinionsbildande uppgifter. Den omständigheten att olika typer av massmedia inte använder sig av samma teknik och arbetsätt kan inte tas till intäkt för att de skall behandlas olika av statsmakterna. Att så faktiskt sker synes bero på att de tillkommit under skilda tider. Man har emellertid beträtt en farlig väg om

man söker använda sig av den tekniska utvecklingen och eventuella opinionseffekter som motiv för att påyrka statskontroll av nya massmedia.

Opinionseffekten varierar hos olika massmedia. Framför allt vet vi, att en kombination av tal, bild och skrift kan vara mycket verkningsfullare än dessa tre media var för sig, inte minst därför att denna kombination icke fordrar någon större aktivitet hos mottagaren. Detta gör att televisionen ryckt fram som vårt mest lättillgängliga massmedium på samma gång som den fått en spridning som i dag täcker de flesta svenska hushåll. Det kan då inte vara riktigt att å ena sidan hävda att det är viktigt att det finns en stor och oberoende skara tidningar och tidskrifter för att den opinionsbildning dessa förmedlar skall bli så rik och varierad som möjligt och å andra sidan monopolisera ett så effektivt opinionsbildande medium som televisionen utgör samt dessutom förhindra en effektiv offentlig insyn i monopolföretagets verksamhet.

Fri television

Skillnaden mellan en situation där televisionen bedrivs som ett monopolföretag och ett läge med fri etablering av televisionsbolag ligger framför allt i det konkurrensmoment som den fria etableringen medför. Konkurrensmomentet innebär att olika företag kan tävla om att vinna publiken på samma gång som de bevakar varandras sätt att möta publiken. Båda dessa moment saknas i monopolsituationen. Man har visserligen velat gör gällande att ett konkurrensförhållande skulle kunna komma till stånd om man inom ett monopolföretag lät hela programavdelningar konkurrera med varandra. Mot denna uppfattning har emellertid invändningar rests. Det rör sig nämligen inte om konkurrens om man inom ett bolag tävlar om artister och olika typer av program utan om rivalitet.

Ur den fria opinionsbildningens synpunkt är det väsentligt att man har flera alternativ att välja på när man söker ett medium att framföra sina åsikter i. Man uppnår flera fördelar härmed. För det första innebär valmöjligheten att om ett bolag, exempelvis det statskontrollerade Sveriges Radio, vägrar att ta upp en väsentlig fråga, så kan man gå till konkurrenten. För det andra blir bolagen mer benägna att ta hänsyn till allmänheten, med risk att annars framstå i en dålig dager. I ett monopolföretag finns inte denna valsituation. Det föreligger i stället risk för att de tjänstemän som hårt driver sin egen åsikt många gånger — medvetet eller omedvetet — hindrar den fria opinionen att komma till uttryck. Framför allt visar erfarenheterna från Storbritannien hur värdefull konkurrens är i dessa fall. Först när fria televisionsbolag fick bildas blev det forna monopolbolaget lyhört för alla åsikter, även sådana som inte stod regeringen nära.

Det har ibland hävdats att därest i en statlig tidning eller i ett monopolistiskt radioföretag alla åsikter fördes fram, skulle den fria opinionsbildningens, valfrihetens och objektivitetens krav tillgodoses. Mot detta resonemang

kan invändas att man genom att presentera alla synpunkter i ett ämne endast speglar en debatt. Detta kan visserligen många gånger vara önskvärt men det skapar inte någon opinion. Denna åstadkommes först när ett program har en tendens. För att opinionsbildningen skall vara meningsfull, bör det finnas en konsekvent linje i den, d. v. s. det är inte slumpen utan programledningen som skall avgöra vilken inställning i en fråga man skall sträva efter att presentera för allmänheten. Det har emellertid även hävdats att någon egentlig opinionsbildning inte bör ske i radio och television. Det torde i praktiken inte finnas några praktiska möjligheter att konsekvent utforma programmen på sådant sätt att de icke har någon opinionsbildande effekt. Riktigast torde vara att betrakta televisionen som ett bland andra massmedia och därmed anse att det har en opinionsbildande uppgift.

Å andra sidan uppstår en konflikt mellan denna uppgift och uppfattningen om att ett monopolbolag inte skall inlåta sig i en opinionsbildande verksamhet. Både ur opinionsrättslig och demokratisk synpunkt måste det betraktas som otillfredsställande att styra opinionen från ett monopolföretag. Därför har också för pressens vidkommande dragits den slutsatsen att ett statsövertagande av denna vore en kränkning av tryckfriheten. Det ligger därför en motsättning i att ett monopolföretag som Sveriges Radio skall svara för det väsentligaste mediet i opinionsbildningen medan pressen slagit vakt om konkurrensen mellan de skilda tidningarna. För att komma ifrån denna motsättning begäres nu såväl från RU:s sida som från ett antal remissinstanser att Sveriges Radio skall bedriva en s. k. objektiv opinionsbildning. Vi anser att detta är ett orimligt krav, eftersom opinionsbildningen alltid är subjektiv i sig. Därför har målsättningen för den svenska televisionsverksamheten i dag blivit förvirrad, motsägelsefull och otillfredsställande.

Då vi är bestämda motståndare till varje inskränkning i opinionsfriheten är sålunda vårt första krav att radio- och televisionsmonopolet skall brytas och inom ramen för de tekniska möjligheterna ersättas med frihet i etern, *en frihet som skall gälla såväl rundradio som television*. Detta är ett principiellt ställningstagande som borde kunna accepteras av alla.

De ekonomiska konsekvenserna av fri television.

Kravet på frihet i etern leder till att vid sidan om Sveriges Radio bildas nya bolag. Reklamfinansiering torde därvid bli den naturliga inkomstkällan för oberoende bolag. Vi vill emellertid understryka att reklamfinansiering endast är ett alternativ av flera finansieringsformer och att det närmast får ses som en konsekvens av friheten i etern. *Vi är däremot icke beredda att godtaga reklam i Sveriges Radio såsom ett alternativ till reklam i fria och med varandra konkurrerande televisionsbolag.* Om pressen vore delägare i fristående företag skulle den ej få någon andel av reklamintäkterna. För det andra synes det oss stölande att en väsentlig del av reklammarknaden skulle

bli monopoliserad. För det tredje ligger det en väsentlig stimulans i konkurrens mellan ett licensfinansierat företag och ett *fritt* reklamfinansierat företag.

I tilläggsdirektiven till radioutredningen nämnes ett antal alternativ till hur man kan finansiera radio- och televisionsverksamheten. Härvid beröres även betalda reklaminslag i televisionen. Man kan tänka sig ett eller flera bolag som finansierar sin verksamhet med licensmedel eller som bekostar sändningarna med betalda reklaminslag. I direktiven avvisas både tanken på att flera bolag skall kunna etablera sig och tanken rörande reklamfinansiering. Motiveringar är bl. a. följande:

1. Kommersiell television är ägnad att sänka programstandarden.
2. Risk för otillbörlig inblandning i programproduktionen.
3. Televisionsreklam är skadlig ur samhällsekonomisk synpunkt.
4. Den svenska pressen kan ekonomiskt drabbas av reklamfinansierad television.

Gentemot detta vill vi anföra följande:

1. Påståendet att ett införande av kommersiell television ovillkorligen måste leda till sämre televisionsprogram låter sig svårligen bestyrkas. Man hävdar, att det skulle föreligga en konflikt mellan vad konsumenten mår bäst av och vad konsumenten helst vill ha. En fri television skulle lockas till att endast eller i första hand tillgodose efterfrågan på program med »dålig kvalitet». Ett sådant resonemang öppnar frågan: Vad är »bra» och vad är »dåliga» program och vem skall avgöra den saken?

Självfallet är det angeläget att vid införande av kommersiell televisionsverksamhet i vårt land denna utformas så att den icke får från kultursynpunkt menliga följder. Vunna erfarenheter från kommersiell televisionsverksamhet i Västeuropa visar emellertid, att det är möjligt att på olika sätt *förebygga* sådana följder. Det låg därför en hög grad av realism i den uppfattning som 1956 års televisionsutredning gav uttryck för på bl. a. följande sätt: »Enär televisionsreklamen, rätt organiserad och rätt skött, icke kan anses motverka den ideella televisionens syften utan snarare främja dessa vore det välbetänkt att åtminstone försöksvis införa televisionsreklam i Sverige.» Beträffande fördelningen av sändningstiden på olika programtyper har vi funnit *dels* att introduktion av reklam-TV i Storbritannien inte lett till minskning av kulturprogram, *dels* att andelen underhållning i praktiskt taget alla europeiska bolag är densamma oberoende av företagsform eller land, *dels* som tidigare nämnts att konkurrens mellan kommersiella företag vad underhållningen beträffar lett till standardhöjning.

Avgörande för diskussionen i denna del är att införandet av reklamtelevision skulle tillföra televisionsrörelsen ökade ekonomiska resurser. Det skulle bli möjligt att göra fler och bättre program. Fler smakriktningar skulle kunna tillgodoses. Inte minst med tanke på allt som investerats i upp-

byggnaden av vårt nuvarande sändarnät, konsumenternas investeringar i televisionsapparater etc. måste det framstå som ytterst angeläget att bygga ut och utveckla programproduktionen.

2. Det påstås att risk för styrning av programmets utformning och allmänna inriktning från annonsörernas sida skulle uppstå. Det finns dock möjligheter att skapa garantier mot en sådan »otillbörlig inblandning». I andra länder har det visat sig möjligt att lösa detta problem. Ett skydd kan även byggas upp i Sverige.

I förbigående må påpekas, att även inom ramen för en statlig och monopolskyddad televisionsrörelse har problem sammanhängande med otillbörligt inflytande aktualiserats. Således har förekomsten av s. k. smyg reklam i den svenska televisionen haft en tendens att breda ut sig.

3. I de ovan berörda tilläggsdirektiven till radioutredningen framhålls att införande av kommersiell radio och television skulle innebära en ur samhällsekonomisk aspekt ogynnsam kostnadsökning. Man accepterar visserligen det principiellt riktiga i näringslivets argumentation — både ur nationell och internationell synpunkt — för ett behov av televisionen som reklammedium, men anser att denna argumentation väger lätt mot den negativa effekt, som den totala ökningen av reklamkostnaderna skulle medföra. Resonemanget är besynnerligt. Man har inte analyserat ökningen av reklamkostnaderna. Televisionen torde visserligen i viss utsträckning komma att öka reklamkostnaderna men väsentligen omfördela dessa så, att den ökning som man ändå har anledning att räkna med framför allt kommer på televisionsreklamen.

4. Vad gäller reklamfinansierad television har från regeringen framförts stark oro över konsekvenserna av ett nytt reklammediums introduktion på marknaden. Det har hävdats att den reklam som då borde komma tidningarna till godo istället skulle tillfalla televisionen med åtföljande försvagning av pressens redan förut hårt ansträngda ekonomi. Det är uppenbart att detta problem är ytterst känsligt för tidningarna och deras ekonomi, och att åtgärder måste vidtagas så att en reklamfinansierad television icke försvagar tidningarnas ekonomiska ställning och därmed deras möjligheter att verka som opinionsbildare. Emellertid finnes vissa tecken som tyder på att problemen för tidningarna är överkomliga. För det första har det visat sig att tidningsreklam inte kan ersättas med televisionsreklam. Även om man i båda media reklamerar en och samma produkt är effekten av reklamen ej densamma. Snarare är förhållandet att de båda media kompletterar varandra — i informativt och nyhetsväckande syfte. Det bästa exemplet på detta är tidningsstrejken i New York, där man kunde konstatera den roll för varuförsäljningen pressens annonsering hade — en roll som inte kunde övertas av televisionen. För det andra visar reklamkostnadsutvecklingen i vårt land en stark ökning alltsedan krigsslutet. När vi sålunda diskuterar reklamkostnadernas fördelning på olika massmedia är det inte en given summa, utan en summa som expanderar.

Ett studium av utvecklingen i andra länder ger vid handen att tidningsreklamen trots införandet av kommersiell television får en minskad relativ andel av de totala reklamintäkterna men att den erhåller en absolut intäktsökning. En särskild undersökning om de speciella förhållanden som råder i detta hänseende i Sverige bör dock genomföras innan ett mer bestämt uttalande kan göras om den effekt på tidningarnas ekonomi som en reklamfinansierad television kan medföra och de åtgärder som i anledning härav bör vidtagas.

Det bör dock framhållas att fri television inte oundgängligen förutsätter reklamfinansiering. Det finns starka krafter i vårt land, exempelvis inom folkrörelserna, som gärna vill nå allmänheten genom televisionen. I dagens läge får de ej sina synpunkter tillgodosedda både därför att den svenska televisionen ej har utrymme för dem och därför att de är bundna av televisionens s. k. objektivitetskrav. Inga andra program än de i vilka de framträder får påverkas av deras inställning. Vi har tidigare hävdat att RU:s förslag om särskild rundradio inte kan accepteras. Vi anser i stället att folkrörelserna bör få tillgång till fri och oberoende television och att dessa rörelser skulle kunna finna finansieringsformer för en fri television, som inte primärt bygger på reklam. I detta sammanhang skulle pressens ekonomiska intressen över huvud ej beröras.

Organisation av den fria televisionen

Inrättandet av fri television leder i första hand till att gällande lag ändras så att fri etablering i princip får äga rum av radio- och televisionsverksamhet. Nya ansvarighetsregler måste därvid utarbetas för en fri radio och television.

Det är uppenbart att vissa inskränkningar i etableringsrätten måste råda. På grund av det speciella ansvarighetsförhållande, som gäller för radio och televisionsverksamhet finns det skäl att begränsa verksamheten till sådana företag som kan antas bedriva den under förhållanden som överensstämmer med tryckfrihetsförordningens bestämmelser. Av det skälet skall en auktoriseringsnämnd inrättas med första uppgift att bevilja rätt till sändningar. Nämnden bör bestå av ledamöter utsedda av Kungl. Maj:t. Vid sidan om detta bör nämndens uppgift vara att övervaka den fria radions och televisionens verksamhet, avgöra antalet fria program och i övrigt ansvara för den fria televisionsverksamheten enligt givna riktlinjer.

Som tidigare nämnts kommer vid förändrade regler den fria televisionsverksamheten i starten troligtvis att koncentreras till ett televisionsbolag. Det synes oss motiverat att televisionsbolaget får en sammansättning som återspeglar de främsta intressenterna av en fri television: t. ex. folkrörelserna, pressen och näringslivet.

Vid sidan om detta fria televisionsföretag, som bör inrikta sig på att bedriva sin verksamhet över hela landet, bör andra företag kunna etableras

exempelvis i syfte att bedriva regional verksamhet. Likaså bör andra former av televisionsverksamhet kunna introduceras, exempelvis s. k. pay television, d. v. s. television, som sänds via tråd eller eter, där man betalar för varje program.

SVERIGES RADIO

Principer för Sveriges Radios finansiering

Sveriges Radio har i huvudsak finansierat sin verksamhet fram till budgetåret 1963/64 med licensmedel. Vi betraktar licensavgifter som rätt finansieringsform för ett monopolföretag av Sveriges Radios natur. Det är därvid väsentligt att slå fast att endast den som innehar radio- eller televisionsapparat skall bekosta Sveriges Radios verksamhet, varför en skattefinansiering inte skall förekomma. En sådan skulle även på ett olyckligt sätt understryka det beroendeförhållande som redan råder mellan Sveriges Radio och statsmakterna.

Emellertid har alltsedan budgetåret 1963/64 även finansiering av verksamheten med skattemedel tillämpats. Bland Sveriges Radios intäkter finns från denna tid upptagna ersättning för skolradioverksamhet och ränta å licensmedel, vilka medel statsmakterna äger anvisa Sveriges Radio. Dessa intäkter beräknas för budgetåret 1966/67 uppgå till 38,07 milj. kronor. Denna utveckling kan vi inte godkänna då den innebär ett väsentligt avsteg från principen att Sveriges Radio skall finansiera sin verksamhet med licensmedel.

Departementschefen äskar för budgetåret 1966/67 25,64 milj. kronor till ersättning för skolradioverksamhet, radio och TV-verksamhet i utlandet samt fria radiolicenser för blinda. Det synes oss motiverat att med skattemedel täcka televerkets kostnader för fria radiolicenser för blinda. Vad gäller propagandaverksamheten gentemot utlandet anser vi att denna bör täckas genom anslag under utrikesdepartementets huvudtitel. Vi föreslår därför att anslaget Informationsverksamhet om Sverige i utlandet uppräknas med 5 000 000 kronor till 12 411 000 kronor. Hemställan härom göres i särskild motion. Kostnaderna för skolradioverksamheten bör däremot täckas av licensmedel.

Den ekonomiska utvecklingen och utbyggnaden av ett program 2 inom televisionen

Vid beräkning av televisionens ekonomiska utveckling under 1960-talet förutsattes i de prognoser som gjordes inom Sveriges Radio och telestyrelsen att det under tidigare år mycket stora överskott som årligen redovisats snabbt skulle krympa och i stället förbytas i ett underskott fr. o. m. budgetåret 1966/67. En följd av detta skulle bli att det ackumulerade överskottet skulle minska för att under 1970-talet upphöra helt. Dessa beräkningar

grundades på å ena sidan en stabilisering av licensintäkterna och å den andra ökade driftkostnader och investeringar.

Utvecklingen har emellertid blivit en annan. I direktiven till radioutredningen hävdades att utredningen skulle undersöka förutsättningarna för införande av ett andra televisionsprogram utan att detta fick till följd en ökning av licensavgifterna under 1960-talet. Statsrådet hänvisade därvid som tidigare nämnts till en överslagskalkyl upprättad inom kommunikationsdepartementet som dock av någon anledning aldrig offentliggjorts. Det stod emellertid fullt klart att skulle de i direktiven uppsatta målen nås fick man revidera Sveriges Radios och telestyrelsens kostnadsberäkningar. Så har även skett. Genom att bekosta skolradion och förräntningen av det ackumulerade överskottet med skattemedel samt genom kraftiga nedskärningar på investeringarna och driftkostnaderna, vilket lett till ett lågt antal sändningstimmar exklusive repriser, har stora besparingar gjorts.

Detta skulle leda till att man under budgetåret 1966/67 beräknas få ett överskott på 41,4 miljoner kronor. Det ackumulerade överskottet vid slutet av 1966/67 förväntas, som vi vid tidigare riksdagar hävdat, bli 300 miljoner kronor. Motiveringen för denna fondering säges i propositionen vara att medlen fordras vid en kommande utbyggnad av ett andra program i televisionen. Tanken på en sådan utbyggnad får minskad angelägenhetsgrad om vårt förslag om en fristående konkurrerande TV införes.

Den licensmedelsbetalande allmänheten har rätt att erhålla fullgoda program under ett rimligt antal sändningstimmar. Den höga frekvens televisionsmottagare som finns i Sverige gör det dessutom motiverat att man bygger ut den nuvarande programverksamheten kraftigt. Ur denna synpunkt är det därför motiverat att successivt utöka antalet sändningstimmar, exklusive repriser. Det ackumulerade överskottet kunde också användas till en framtida ytterligare förbättring och utvidgning av programverksamheten och till nödvändiga investeringar som exempelvis den sedan länge föreslagna studielokalen i Göteborg.

Den framtida televisionsverksamheten

Det finns sålunda i stort två alternativ att ta ställning till:

1. Om regeringen får råda händer följande. Monopolradions ställning befastes ytterligare. Elementära demokratiska krav på fri opinionsbildning genom vårt största och effektivaste massmedium åsidosättes även i fortsättningen. På grund av medelsbrist hålles Sveriges Radios nuvarande televisionsprogram kvar på en ojämn och delvis låg nivå. Sändningstiden begränsas till få nyproducerade timmar. Från slutet av 1960-talet får man räkna med en kraftig licensmedelshöjning på grund av stegrade kostnader och utbyggnaden av det andra televisionsprogrammet. Denna avgiftsökning kommer nu att väsentligen överstiga 300 kronor år 1975.

2. Vi förordar i stället beslut om att fri television får etableras. Därige-

nom kommer ytterligare ett stort och värdefullt massmedium att träda i den fria opinionsbildningens tjänst. Sveriges Radios televisionsprogram kan successivt utvidgas och omfatta fler sändningstimmar, bättre program och i sinom tid färgtelevision. En konsekvens av den fria etableringsrätten blir att ett fritt programbolag kan starta televisionsverksamhet redan under 1969 eller senast 1970. Dessa sändningar innebär ingen direkt belastning på allmänhetens ekonomi.

Med stöd av vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att förslag snarast måtte föreläggas riksdagen till

dels lagstiftning om fri etableringsrätt av radio- och televisionsanläggningar och de med den fria etableringsrätten sammanhängande förändringarna inom opinionsrätten,

dels lagstiftning om inrättande av en auktoriseringsnämnd i enlighet med de i motionen framförda riktlinjerna.

Stockholm den 25 januari 1966

Yngve Holmberg

Ebon Andersson

N. Yngve Nilsson

Ragnar Sveningsson

Rolf Kaijser

G. Ivar Virgin
